

UYGA VAZIFA

1. „mysite“ nomli papkada home.html nomli fayl yarating. Sayt logotipi va slayderi uchun Internetdan rasm yuklab oling.

HTML-hujjatga bosh qism, menyu qismi, rasmlı slayder, asosiy qism hamda quyi qismdan iborat jadval qatorlarini kiriting.

Sahifa bosh qismi (header)ga logotip o'rnating va sayt nomini yozing.

Menyu qismidagi (menu) qatorga menyu nomlarini o'zingiz xohlagan dizaynda yozing.

Rasmlı slayder qismiga rasm joylashtiring.

Asosiy qismga biror ma'lumot yozing.

Quyi qismiga manzil va telefon raqamingizni yozing.

Faylni saqlang, „mysite“ nomli papkaga kiring. Brauzerda home.html faylini ko'ring.

2. „mysite“ nomli papkada table.html nomli fayl yarating. Ushbu sahifada quyidagi jadvalni hosil qiling:

O'quvchilar bali

Ismi	Matematika	Fizika	Ingliz tili	Texnologiya	Ona tili
Dilshod	85	87	88	92	88
Rustam	91	81	78	71	74
Jahongir	81	86	88	84	92
Temur	84	86	87	82	81
Sardor	71	79	82	88	89

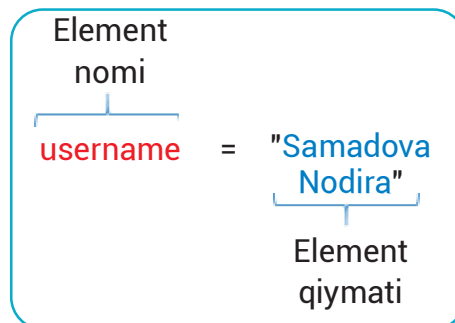
31-dars. VEB-SAHIFAGA FORMALAR JOYLASHTIRISH

Deyarli barcha veb-saytlarda formalarni uchratish mumkin. Ro'yxatdan o'tish, xaridni onlayn amalga oshirish, elektron pochta ochish yoki unga kirish kabilar formalar orqali amalga oshiriladi. Zamonaviy saytlarni formalarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. HTML tili orqali faqat forma tashqi ko'rinishini yaratish mumkin, undagi ma'lumotlarni qayta ishlash, so'rovlarni yuborish veb-dasturlash tillari (PHP, Java,...) orqali amalga oshiriladi. Formalar yaratishda forma elementlaridan foydalaniladi.

TAYANCH TUSHUNCHALAR

HTTPS (ingl. *Hyper Text Transfer Protocol Secure* – gipermatnni xavfsiz uzatish protokoli) – HTTP protokolining xavfsiz shakli. HTTPdan farqli ravishda, bunda barcha murojaatlar kodlangan shaklda yuboriladi.

Formalarda bir nechta forma elementlari bo'lishi mumkin, ularning har biri turli xil ma'lumotlarni to'playdi. Server qaysi ma'lumot qaysi elementga mansub ekanligini bilishi lozim. Shu boisdan forma elementlari o'z nomiga ega bo'lishi zarur. Kiritilgan ma'lumotlarni bir-biridan farqlash uchun ma'lumot brauzerdan serverga **element nomi/element qiymati juftligi** yordamida yuboriladi.

Foydalanuvchi anketani to'ldiradi va ma'lumotni serverga yuborish uchun "Jo'natish" tugmachasini bosadi.

Formaning har bir elementi nomi foydalanuvchi kiritgan yoki tanlagan qiymat bilan birga serverga yuboriladi.

Server PHP, C#, Java kabi dasturlash tillari yordamida ma'lumotlarni qayta ishlaydi. Ularni ma'lumotlar bazasida saqlashi ham mumkin.

Rahmat!
Siz Komilovga ovoz berdingiz.

Qabul qilingan ma'lumotlar asosida brauzerga qaytish uchun serverda yangi sahifa yaratiladi.

VEB-SAHIFAGA FORMA JOYLASHTIRISH

<form>...</form> tegi veb-sahifaga forma joylashtirish uchun qo'llaniladi. Bu element foydalanuvchi va veb-server o'rtasidagi aloqani ta'minlaydi. Barcha forma elementlari shu teg ichida yoziladi. Agar forma ichida forma elementlari (button, checkbox, radiobutton, ...) kiritilmasa, u holda teg brauzerga hech nimani chiqarmaydi.

form elementida har doim **action** atributi ishtirok etishi lozim.

<form> tegi atributlari:

action – forma orqali jo'natilayotgan ma'lumotlar qaysi sahifada qayta ishlanishi kerakligi beriladi. Uning qiymati serverdagi sahifaning URL manzilidir.

method – forma ma'lumotlarini jo'natish usuli. Bu atribut qiymati: **get** yoki **post**.

- **get** usuli serverdan ma'lumotlarni olish uchun ishlatiladi.

get usuli quyidagi hollarda qo'llaniladi:

- qisqa formalarda (qidiruv maydonchalari kabi);
- veb-serverdan ma'lumotlarni olayotganda (ma'lumotlar bazasiga qo'shilishi yoki o'chirilishi kerak bo'lgan ma'lumotlarni yubormaslik uchun);
- **post** usuli ma'lumotlarni serverga yuborish uchun ishlatiladi.

post usuli quyidagi hollarda qo'llaniladi:

- formada foydalanuvchilar tomonidan fayl yuklanganda;
- formada juda uzun ma'lumotlar mavjud bo'lganda;
- formada maxfiy ma'lumotlar mavjud bo'lganda (masalan, parollar);
- ma'lumotlar bazasiga ma'lumot qo'shish yoki ularni o'chirishda.

Agar **method** atributidan foydalanilmasa, forma ma'lumotlari **get** usuli yordamida yuboriladi.

name – formaga nom berish (bu nom skriptlar yozishda ishlatiladi).

target – jo'natilayotgan axborotni qayta ishlovchi veb-sahifaning ochilish turi va uning qiymatlari:

- **_blank** – gipermurojaatni brauzerning yangi sahifasida ochish;
- **_self** – gipermurojaatni joriy oynada ochish (standart sozlamaga ko'ra);
- **_parent** – gipermurojaatni asosiy freymda ochish, freymlar ishlatilmasa, “_self” rejimida ishlaydi;
- **_top** – barcha freymnlarni rad etib, gipermurojaatni asosiy brauzer oynasida ochadi, freymlar bo'lmasa, “_self” rejimida ishlaydi.

<INPUT> ELEMENTI

<input>...</input> tegi turli xil forma elementlarini yaratish uchun ishlatiladi, ya'ni formaning asosi hisoblanadi.

input elementining atributlari:

type – forma elementi turi. Bu atribut formada har xil ko'rinishdagi elementlarni hosil qiladi. Atribut qiymatlari:

- **text** – bir qatorli matn kiritish uchun ishlatiladi;
- **password** – oddiy matnli element (lekin yozuvlari ko'rinmaydi), asosan, parol yozish uchun ishlatiladi;
- **radio** – bir necha tanlovdan faqat bittasini tanlash imkonini beradi;

- **checkbox** – bir necha tanlovni amalga oshiruvchi bayroqchani hosil qiladi;
- **button** – tugmacha (knopka) hosil qiladi;
- **file** – serverga jo'natiladigan fayl adresini kiritadi;
- **image** – rasmi tugmacha (rasm ustiga bosilganda, axborotlar serverga jo'natiladi) hosil qiladi;
- **reset** – forma qiymatlarini dastlabki holatga qaytaradi;
- **hidden** – elementni yashirish uchun ishlatiladi;
- **submit** – formadagi axborotlarni serverga jo'natadi;
- **date** – sanalarni kiritish imkonini beradi. Bunda kalendar orqali kerakli sana kiritiladi;
- **email** – elektron pochta manzillari kiritiladigan maydonlar uchun ishlatiladi. Bu qiymat qo'llanilganda, HTML5 ni qo'llab-quvvatlovchi brauzerlar elektron pochta manzili to'g'ri formatda kiritilganini tekshiradi. Ba'zi mobil telefonlarda esa elektron pochta manzilini kiritishda kerak bo'lgan tugmachalarni (masalan, @ belgisi kabi) ko'rsatish uchun klaviaturani optimallashtiradi;
- **search** – qidiruv so'rovlari uchun matn maydonini yaratadi. HTML5 maxsus qidiruv yozuvini taqdim etadi.

name – forma elementiga takrorlanmas nom beradi. Berilgan nom qiymat serverga jo'natilayotganda ishlatiladi. Foydalanuvchi ma'lumotni formaga kiritganda, server har bir ma'lumot parchasi qaysi forma elementi ichiga kiritilganligini bilishi lozim. Masalan, saytga kirish formasida server foydalanuvchi nomi va parol sifatida qanday qiymat kiritilganligini bilishi kerak. Shuning uchun har bir forma elementi nom atributini talab qiladi. Ushbu atributning qiymati foydalanuvchi kiritgan yoki tanlagan ma'lumotlar bilan serverga yuboriladi.

maxlength – foydalanuvchi tomonidan kiritilishi mumkin bo'lgan axborotning maksimal o'lchami. Foydalanuvchi atributdan matn maydoniga kiritishi mumkin bo'lgan belgilar sonini cheklash uchun foydalaniladi. Uning qiymati ular kiritishi mumkin bo'lgan belgilar sonidir.

size – matnli elementlar (text, password)da yozuv yozish mumkin bo'lgan joy uzunligini o'rnatadi.

checked – checkbox yoki radioelementlarda dastlabki holatni «belgilash» uchun ishlatiladi.

align – type rasm (image) bo'lganda, rasmni tekislash uchun ishlatiladi. Qiymatlari: bottom, left, middle, right, top.

alt – rasmi tugmachada rasm ochilmasa, uning o'rnida paydo bo'ladigan yozuv.

border – rasm atrofidagi ramka qalinligini oʻrnatadi.

src – type rasm (image) boʻlgan element adresini koʻrsatadi.

readonly – yozuvli elementda ishlatilsa, faqat yozuvni koʻrish imkonini yaratadi, oʻzgartirib boʻlmaydi.

multiple – element tipi fayl boʻlganda, bir paytda bir necha fayllar kiritilishi mumkinligini bildiradi.

value – forma elementiga dastlabki qiymatni beradi.

BIR SATRLI MATN KIRITISH VA PAROL (MAXFIY SOʻZ) MAYDONINI YARATISH

type = "text". input elementining **type** atributi „text“ qiymatiga ega boʻlganda, bir satrli matn kiritish maydonini hosil qiladi.

type = "password". input elementining **type** atributi „password“ qiymatiga ega boʻlganda, bir satrli matn kiritish maydoni kabi ishlovchi, lekin yozuvlari yashirilgan maydonni hosil qiladi. Parolning ekranda yashirilganligi maʼlumotlarning serverga xavfsiz tarzda yuborilishini anglatmaydi. Shuning uchun kredit karta raqamlari kabi maxfiy maʼlumotlarni yuborishda foydalanmaslik kerak.

```
<form action="http://ex.uz/login.html" method="get">
<p>Foydalanuvchi ismi: <br>
<input type="text" name="username" size="15"
maxlength="30" /></p>
<p>Parol: <br>
<input type="password" name="password" size="15"
maxlength="30" /></p>
</form>
```

HTML

Foydalanuvchi ismi:

Parol:

NATIJA

BIR TANLOVLI MAYDON YARATISH

type = "radio". input elementining **type** atributi radioqiymatiga ega boʻlganda, berilgan variantlardan faqat bittasini tanlash imkonini beruvchi bir tanlovli maydon hosil qiladi.

- ☒ Naqd
- ☐ Plastik
- ☐ Bank orqali

ESLAB QOLING!

Agar radioelement tanlangan bo'lsa, uni inkor etib bo'lmaydi. Ammo foydalanuvchi boshqa variantni tanlashi mumkin.

KO'P TANLOVLI MAYDON YARATISH

type = "checkbox". **input** elementining **type** atributi „checkbox“ qiymatiga ega bo'lganda, berilgan variantlardan bir nechtasini tanlash imkonini beruvchi ko'p tanlovli maydonni hosil qiladi.

☒ Naqd
 ☐ Plastik
 ☒ Bank orqali

FAYLNI YUKLASH, MA'LUMOTLARNI SERVERGA YUBORISH TUGMACHASINI YARATISH

type = "file". **input** elementining **type** atributi file qiymatiga ega bo'lganda, faylni sahifaga yuklash imkonini beruvchi maydonni hosil qiladi.

No file chosen

Foydalanuvchi faylni yuklash tugmachasini bosganda, kompyuterdan faylni tanlash imkonini beruvchi oyna ochiladi. Foydalanuvchiga faylni yuklashga ruxsat berilganda, <form> elementidagi method atributi „post“ qiymatiga ega bo'lishi kerak. (HTTP get usuli yordamida fayllarni yubormaydi.)

type = "submit". **input** elementining **type** atributi „submit“ qiymatiga ega bo'lganda, sahifadagi ma'lumotlarni serverga yuborish tugmachasi hosil bo'ladi.

name atributidan foydalanish ham, uni ishlatmaslik ham mumkin.

value atributi tugmachadagi matnni ifodalaydi. Atribut ishlatilmasa, tugmacha nomi sifatida standart qiymat „submit“ chiqadi.

```
<form action="http://ex.uz/file.html"
method="post">
<p>Faylni PDF variantda yuklang:</p>
<input type="file" name="file" /><br />
<input type="submit" value="Saqlash" />
</form>
```

HTML

Faylni PDF variantda yuklang:

No file chosen

NATIJA

KO'P SATRLI MATNLI MAYDON

<textarea>...</textarea> forma elementi bo'lib, katta hajmdagi matnlarni kiritish uchun ishlatiladi. **<textarea>** va **</textarea>** tegi orasida matn yozilib, foydalanuvchi tomonidan ushbu matnlar o'chirilmasa, ular foydalanuvchi tomonidan kiritilgan boshqa ma'lumotlar bilan serverga jo'natiladi. Ko'p satrli matn maydoni o'lchamini o'zgartirish uchun CSSdan foydalaniladi. HTMLda esa cols va rows atributlari ishlatiladi. **<textarea>** elementining atributlari:

name – elementning nomi.

cols – matn yozish uchun ajratilgan joy uzunligi belgilar soni bilan ifodalanadi (raqamda beriladi).

rows – matn yozish uchun ajratilgan joy balandligi (satrlar soni), shu sondan so'ng pastga tushish uchun aylantirgich hosil bo'ladi (prokrutka).

maxlength – foydalanuvchi tomonidan kiritilishi mumkin bo'lgan maksimal belgilar soni.

readonly – element ichidagi yozuvni o'zgartirib bo'lmaydi, faqat o'qish mumkin bo'lgan holga keltiradi.

RO'YXAT MAYDONINI YARATISH

<select>...</select> bir necha variantlarga ega bo'lgan ro'yxat hosil qilish uchun ishlatiladi. „select“ elementi foydalanuvchiga ochilgan ro'yxatdan bitta variantni tanlash imkonini beradi. Bu teg ichida ikki yoki undan ortiq variantlarni ifodalash uchun **<option>** tegi ishlatiladi.

<option>...</option> „select“ orqali hosil qilingan ro'yxatdagi foydalanuvchi tanlashi mumkin bo'lgan variantlarni yaratadi. Nechta „option“ bo'lsa, ro'yxatda shuncha variant bo'ladi. Foydalanuvchiga ochilish tegi **<option>** va yopilish tegi **</option>** teglari orasidagi so'zlar ko'rsatiladi.

<option> elementidagi variant tanlanganda uning **value** atributida berilgan qiymat serverga yuboriladi. Agar foydalanuvchi variantni tanlamasa, u holda birinchi **<option>** elementi qiymati serverga yuboriladi. Hosil bo'lgan ro'yxat oynasida faqat bitta variantni tanlash mumkin. Bu radiotugmachalar ro'yxatiga o'xshash bo'lib, agar ekranda barcha variantlar ko'rsatilishi kerak bo'lsa – radiotugmachalarni, juda uzun ro'yxat (masalan, mamlakatlar ro'yxati) bo'lsa, u holda ochiluvchi ro'yxatni qo'llagan ma'qul.

select elementi atributlari:

name – serverga jo'natish uchun element nomini o'rnatadi.

size – bir vaqtning o'zida ekranda ro'yxatning bir nechta qatorini ko'rsatish imkonini

beradi. Uning qiymati ekranda ko'rinuvchi variantlar sonini ifodalaydi. Qolgan variantlar ko'rinmas holda bo'lib turadi va menyu ochilsagina ko'rinadi.

multiple – bir vaqtning o'zida bir necha variantni tanlash imkonini beradi. „Ctrl“ tugmachasi bosilgan holda bir nechta variant tanlanadi.

option elementi atributlari:

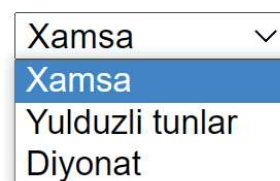
value – serverga shu nom orqali element qiymati yuboriladi.

selected – brauzer yuklanganda, shu atribut o'rnatilgan element tanlangan bo'lib chiqadi.

```
<form action="#" method="get">
<p>Kitobni tanlang:</p>
<select name="kitob_turi">
<option value="k1">Xamsa</option>
<option value="k2">Yulduzli tunlar</option>
<option value="k3">Diyonat</option>
</select></form>
```

HTML

Kitobni tanlang:

NATIJA

FORMA ELEMENTLARINI NOMLASH

<label> formadagi elementlarning nomlarini kiritish uchun foydalaniladi. **<label>** elementidan ikki xil usulda foydalanish mumkin:

- 1) forma maydonlarini ichiga qamrab olgan holda qo'llash;
- 2) forma maydonlaridan alohida holda qo'llab, for atributi orqali forma maydonlari bilan bog'lash.

for atributi orqali forma elementidagi id atributiga bog'lanadi. Forma elementi nomlarining joylashuvi muhim hisoblanadi, chunki shu nom orqali foydalanuvchilar ma'lumotlarni qaysi maydonga kiritishni bilib oladilar.

FORMA ELEMENTLARINI GURUHLASH

<fieldset> orqali forma elementlarini guruhlash mumkin. Bu elementni katta formalarda qo'llash yaxshi samara beradi. Brauzerlar guruhlangan forma elementlarini ajratib ko'rsatish uchun chegarasi chiziqli maydon hosil qiladi. **<legend>** elementi to'g'ridan to'g'ri **<fieldset>** elementi ochilgandan so'ng ishlatiladi va guruh nomini ifodalaydi.


```

<fieldset>
<legend>Bog'lanish ma'lumotlari</legend>
<label>Email:<br />
<input type="text" name="email" /></label><br />
<label>Mobile:<br />
<input type="text" name="mobile" /></label><br />
<label>Telephone:<br />
<input type="text" name="telephone" /></label>
</fieldset>

```

HTML

Bog'lanish ma'lumotlari

Email:

Mobile:

Telephone:

NATIJA

AMALIY FAOLIYAT

1. „website“ nomli papkangizdagi home.html sahifasini oching. Asosiy qismi (main) tagidan aynan u kabi yana bitta qator qo'shing. Qator ichiga <h1> tegi yordamida „O'quvchilarga“ sarlavhasini yozing.

```

<!--for student-->
<tr align="center">
  <td colspan="5"><h1>O'quvchilarga!</h1>
</td>
</tr>

```

2. Sarlavhadan so'ng forma elementi maydonlarini guruhlagan holda shaxsiy ma'lumotlar maydonini hosil qiling:

```

<form action="home.html" method="get">
  <fieldset>
  <legend>Shaxsiy ma'lumotlar:</legend>
  <label>
    Ism: <input type="text" name="name" size="30" maxlength="100">
  </label><br />
  <label>
    Email:
    <input type="email" name="email" size="30" maxlength="100">
  </label> <br />
  </fieldset>
</form>

```

3. O'quv kursi haqidagi fikrlarni aniqlash uchun shaxsiy ma'lumotlar maydonidan so'ng „Fikringiz“ nomli ikkinchi guruhlangan maydonni yarating.

```
<fieldset>
  <legend> Fikringiz: </legend>
  <p> <label> Ushbu kurs haqida qayerdan ma'lumot oldingiz? </label>
  <select name="rek">
    <option value="internet">Internet</option>
    <option value="tv">TV reklama</option>
    <option value="telegram">Telegram</option>
    <option value="face">Facebook</option>
  </select> </p>
  <p> Kimsiz? <br />
  <label> <input type="radio" name="who" value="1" /> O'quvchi </label>
  <label> <input type="radio" name="who" value="2" /> Talaba </label>
  <label> <input type="radio" name="who" value="3" /> O'qituvchi </label> </p>
  <p> <label> Fikrlaringiz: </label> <br />
  <textarea rows="4" cols="40" name="comments"> </textarea> </p>
  <label> <input type="checkbox" name="news" checked="checked" />
  Yangiliklar yuborish uchun bosing </label> <br />
  <input type="submit" value="Jo'natish" />
</fieldset>
```

4. Faylni saqlang, „website“ nomli papkaga kiring. home.html faylini brauzerda ko'ring.

Shaxsiy ma'lumotlar:

Ism:
 Email:

Fikringiz:

Ushbu kurs haqida qayerdan ma'lumot oldingiz? Internet

Kimsiz?

☒ O'quvchi
 ☐ Talaba
 ☐ O'qituvchi

Fikrlaringiz:

☒ Yangiliklar yuborish uchun bosing

MAVZU YUZASIDAN SAVOLLAR

1. Qanday forma elementlari mavjud?
2. Ko'p satrli maydon yaratish uchun qaysi elementdan foydalaniladi?
3. HTML5 elementlarini sanab bering.
4. Forma elementlarini guruhlash qanday amalga oshiriladi?

UYGA VAZIFA

1. „mysite“ nomli papkangizdagi home.html nomli faylni oching.
2. Asosiy qism tagiga yana bitta xuddi shunday qator qo'shing.
3. <h1> sarlavha tegi yordamida „Bog'lanish“ sarlavhasini kiriting va markazga tekislang.
4. Ismi, familiyasi, elektron pochta manzili, savoli kabi maydonlardan iborat forma yarating.
5. Guruhlash teglari yordamida forma elementlarini guruhlang va nomini FAQ deb nomlang.
6. Faylni saqlang, „mysite“ nomli papkaga kiring. home.html faylini brauzerda ko'ring.

32-dars. VEB-SAHIFAGA GIPERMUROJAAT VA IFRAME JOYLASHTIRISH

Gipermurojaatlar veb-saytlar bo'ylab harakatning asosi hisoblanadi. Foydalanuvchi gipermurojaatni tanlaganda, brauzer oynasiga yuklanuvchi yoki yordamchi dasturni ishga tushiruvchi qandaydir URL bilan bog'langan adresga „tushib“ qoladi. Odatda, veb-saytlarda quyidagi ko'rinishdagi gipermurojaatlar ishlatilishi mumkin:

- bir veb-saytdan boshqa veb-saytga o'tish;
- veb-saytdagi bir veb-sahifadan boshqa veb-sahifaga o'tish;
- veb-sahifaning bir qismidan boshqa qismiga o'tish;
- elektron pochta dasturiga o'tish.

<a>... – anchor elementi orqali barcha o'tish (gipermurojaat)larni amalga oshirish mumkin. U o'zida gipermurojaat manzili (URL manzil)ni ko'rsatuvchi **href** atributi bilan birga qo'llaniladi. **href** atributi orqali qaysi sahifaga bog'lanish kerakligi ko'rsatiladi.

TAYANCH TUSHUNCHALAR

Gipermurojaat (ingl. *hyperlink*) – veb-sahifaning bir qismidan boshqa qismiga yoki boshqa veb-sahifaga o'tuvchi veb-hujjat elementi.

URL – brauzer manzillar qatorida yoziladigan veb-sahifa yoki xizmatning to'liq manzili. Ko'pincha bu manzil gipermurojaatning ustiga kursor olib kelinganda, brauzerning pastki qatorida ko'rsatiladi.